

Under Kievs gylne kupler

Av tannlege Torbjørn Guldseth

Ukraina har preget nyhetsbildet den siste tiden. I skrivende stund i mars måned har Russland overtatt Krim-halvøya, og landets framtid er uvisst. Jeg var der i oktober før opprøret og de politiske omveltningene fant sted, og mens det fremdeles hersket fredelige tilstander.

Når du kjører fra flyplassen inn mot Kiev, så får du først øye på silhuetten av en enorm kvinneskikkelse med skjold og sverd. Det er den 62 m høye *Rodina Mat*, som oversatt betyr «Nasjonens Mor». Det offisielle navnet er *Monumentet over forsvaret av Fedrelandet*. Folkevittigheten kaller henne «Jernjomfruen», enda hun er laget av titan. Sverdet er 16 m langt og skjoldet veier 12 tonn, så statuen er typisk for Sovjet-tidens pompøsitet. Innvendig går det heis opp til den høyre handa, og der er det en plattform med utsikt over millionbyen og elven Dnepr.

I sokkelen til statuen ligger *Museum for den store Fedrelandskrigen* som har store utstillingshaller med såkalte dioramaer. Det er glassmontere hvor man framstiller krigsscener med våpen, kjøretøyer og soldater i forgrunnen, og med en glidende overgang til en malt bakgrunn. Så dyktig utført at du ikke ser skillet mellom virkelighet og bilde. Utstillingen har også makabre innslag, for eksempel et par hansker laget av menneskehud. Et besøk i museet og du skjønner hvilken katastrofe den andre verdenskrigen var for Ukraina. Mellom fem og syv millioner sivile mistet livet, av dem var en million jøder. I tillegg regner man med at 2,7 millioner av soldatene som falt på sovjetisk side var etniske ukrai-

Rodina. Mat

nere. Ingen klarer å fatte alle tragediene som skjuler seg bak slike tall, og i et land med en slik historie blir ikke noe glemt i løpet av bare to- tre generasjoner.

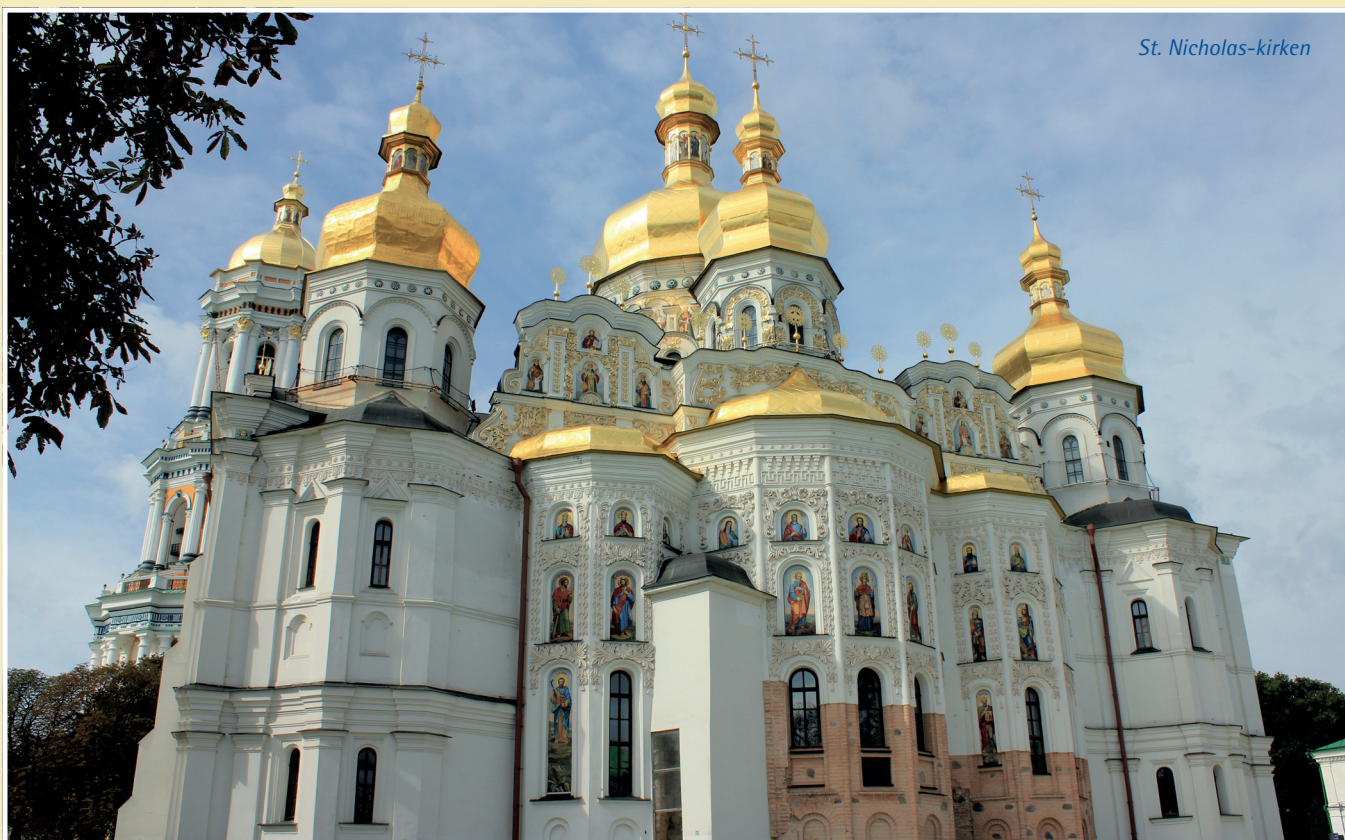
BLANT UNDERJORDISKE MUNKER •

Klosteranlegget Kyevo-Pecherska Lavra ligger på en høyde over byen. *Pechera* betyr hule og *lavra* betyr kloster. Det er det helligste sted for den ortodokse kirke, så hvert år valfarter titusener av pilegrimer dit. Du finner kirker med de karakteristiske gylne kuplene og muséer fulle av ikoner, reliekvier, malerier, bøker og skulpturer. Klosteret ble anlagt i 1051 av en russisk munk som senere ble kanonisert til St Antoni. Han hadde avlagt munkeløftet på Athos i Hellas. (Den spesielt interesserte leser finner en artikkel om Athos i Sommernummeret 2010.) De første munkene gravde ut huler i elvebakken der de levde som eremitter, bare med en liten åpning for mat og drikke. Når en munk døde, ble kroppen naturlig konserverert uten balsamering av den lave temperaturen og tørre luf-

ta. Mumiene har holdt seg helt til i dag, og de blir derfor ansett som helige og tilegnes helbredende egenskaper.

Dagens bygninger i Lavra ble anlagt i det 18. århundre i ukrainsk barokk stil. Det er en fryd for øyet å vandre mellom alle de vakre kirkene. Innvendig er de dekorert med freskomalerier, ikoner og mosaikker. Øvre Lavra tilhører patriarkatet i Kiev og er senter for den religiøse aktiviteten i Ukraina, mens Nedre Lavra med grotteklostrene tilhører Moskva-patriarkatet. Du merker godt skillet mellom de to religiøse verdenene. De Moskva-ortodokse er strengere og ikke særlig glad i oss vantro utlendinger.

Turister får bare slippe inn i en liten del av huleklostrene ettersom mange områder er forbeholdt presteskaper og pilegrimene. Munkene vokter inngangen, og med drevne øyne sorterer de vekk ikke-troende. Jeg ble øyeblikkelig avslørt, selv om jeg med vilje hadde ikledd meg loslitte bukser og en gammel skinnjakke. Nå ville tilfellet at jeg kom i snakk med en ukrainsk mor og

St. Nicholas-kirken

St. Andrea-kirken

hennes datter. De bodde i London og var på pilegrimsferd. Samtalen endte med at jeg inviterte dem på lunsj etterpå hvis jeg fikk lov til å slå følge. Damene var anstendig kledd med side skjørt og sjal som tildekket hodet. Denne gangen gikk det greit å passere vaktpostmunken.

Å besøke Nedre Lavra er en spesiell opplevelse. Gjennom de trange tunnelene kommer du til den underjordiske spisesalen, og det fins tre underjordiske kirker. Du må kjøpe stearinlys for å lyse opp der du skal gå. De mumifiserte kroppene av over hundre munkker ligger i glasskister inne i nisjer. Mumiene er dekket til, så du ser bare en finger eller en tå som stikker ut. Du finner St Antoniy som grunnla klosteret i 1051, og likedan den hellige Nestor Krønikerer. Han er studentene sin skytshelgen så de tenner lys foran ham for å få gode karakterer til eksamen. Synd at jeg ikke kjente til Nestor den gang jeg tok eksamen i røntgen på Tannlegehøyskolen. En annen berømt munk er Ioann Martyren. Han kjempet imot de syndige tanker man kan få om

kvinner og kvinnekjønn ved å la seg begrave halvveis i de 40 dagene som fasten varer. Resultatet var at hans syndige, nedre halvdel gikk i oppløsning, mens den hellige overdelen av kroppen forble intakt. Kanskje vi skal kalle ham en halv-helgen?

Grottene er ikke stedet for den som lider av klaustrofobi. De smale gangene er bare en meter bred og knapt to meter høye. Det blir trangt om plassen der du manøvrerer stearinlyset ditt i trengselen. Enkelte av pilegrimene fylles av religiøs ekstase og da råder det komplette kaos. Mumiene har jo helbredende kraft, så pilgrimen kneler for å kysse foten til én, før han kaster seg over til andre siden for å kysse hånden til en annen. I gledesrusen svinger de lysene sine farlig nært ansiktet ditt. For en gangs skyld var jeg glad for å ha lite hår på hodet. Det var en skremmende opplevelse for en sindig protestant som er vant med norsk høymesse. Jeg må innrømme at det var godt å komme ut i dagslyset igjen.

I VIKINGENES SPOR • Fyrst Jaroslav av Gardarike erobret Kønugard, som Kiev het på norrønt, i 1019 med hjelp av svenske og norske væringer. Væ-

ringene var datidens leiesoldater. De ble også brukt av keiseren i Miklagard. Hvis du kommer til Istanbul og besøker den blå moske Hagia Sofia, kan du gå opp på galleriet. Der finner du et forunderlig bevis på væringenes nærvær. En runeinnskrift forteller at *Halvdan var her*.

Jaroslav var gift med den svenske prinsessen Ingejerd Olofsdatter. Snorre forteller at Olav den hellige bodde hos Jaroslav før han dro tilbake til Norge og falt i slaget på Stiklestad. Kongsdatteren Elisaveta Jaroslavna, eller Ellisiv av Kiev som hun kalles i norsk tradisjon, ble gift med kong Harald Hardråde, så det var tette bånd til Norge.

Jaroslav og Ingejerd er begravet i St Sophia-katedralen. Denne vakre kirken er den eldste i Kiev og har en seks meter høy mosaikk av Jomfru Maria. Etter å ha overlevd i tusen år fra 1017, tror de ortodokse at mosaikken har evig liv og umulig kan bli ødelagt. UNESCO var nok ikke helt overbevist om det samme, for de fant det tryggest å sette katedralen på verdensarvlisten.

For noen år siden ville man ved hjelp av moderne DNA-analyser kartlegge

Jaroslavs vikinge-tilknytning. Da forskerne åpnet sarkofagen, inneholdt den bare ett skjelett! Et eksemplar av *Pravda* fra 1964 lå ved siden av. Forklaringen på mysteriet? Det viste seg at sovjetiske forskere hadde tatt med seg levningene til Leningrad i 1936 og gjort en nøye beskrivelse av hvert bein. Dokumenter viste at skjelettene ble returnert til Kiev i 1940, oppbevart på et lager og lagt tilbake i sarkofagen i 1964. Til alles forbauselse omtalte handover-papirene bare ett skjelett. Hva kan ha hendt med det andre? Den rådende forklaringen er at ukrainske kollaboratører tok med seg Jaroslav da de rømte Kiev sammen med tyskerne i 1943. Ulike kilder hevder at skjelettet endte opp i New Jersey hos en ukrainsk prest. Han hadde det liggende under senga si i 50 år, men før sin død overleverte han det til en biskop bosatt i Brooklyn. Biskopen innrømmet våren 2010 i samtale med ukrainske forskere at han hadde det i sin forvaring. Da han senere ble intervjuet i *Newsweek*, nektet han imidlertid for det. Nå har det ukrainske utenriksdepartementet engasjert seg for å finne ut av saken. Kanskje kan de løse mysteriet og bringe Jaroslav hjem igjen.